

עמידה בערבית, אין הש"ץ חוזר שנית

א. שאלה ומקורות

1. כתר שם טוב, כרך א' עמוד קס"ו

מדוע לא תקנו קדמוננו חזרת העמידה גם בערבית

2. פרשת ויצא – בראשית כ"ח

(י) וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּעַר שְׂבַע וַיֵּלֶךְ תְּרַנֶּה:

(יא) וַיִּפְגַּע בְּמַקְוֵם וַיֵּלֶךְ שָׁם כִּי־בָא הַשָּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמַּקְוֵם וַיִּשָּׂם מְרָא'שְׁתּוֹ וַיִּשְׁכַּב בְּמַקְוֵם הַהוּא:

3. ברכות כו:

איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום; רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום... תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית... יצחק תקן תפלת מנחה... יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר (בראשית כח:יא) וַיִּפְגַּע בְּמַקְוֵם וַיֵּלֶךְ שָׁם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמיהו ז:טז) וְאֶתְּהַלְלֵם בְּעַד־הָעַם הַזֶּה וְאֶל־תִּשְׂאָ בְעַד־מִנְהָם וְתִפְלְהוּ וְאֶל־תִּפְגַּע־בִּי.

ב. תשובות שונות

4. כתר שם טוב (שם, הערה ר"ח)

(רח) משום שתפלת ערבית רשות ואינה חובה שלא נתקנה אלא כנגד אברים ופדרים שלא נתאכלו ביום שקרבין והולכין כל הלילה. וגרסינן בברכות (כ"ז:): ר"ג [רבן גמליאל] אומר חובה, ור"י [רבי יהושע] אומר רשות אמר אביי הלכה כדברי האומר חובה, ורבא כדברי האומר רשות, וקי"ל הלכתא כרבא משום דהלכתא כרב באיסורי.

4a. והלבוש כ' [ואין הש"ץ מחזיר התפלה] מכיון שאין צריכים להוציא לאלו שאינן בקיאים שפטורים הם והם לא קבלוה לחובה, שהרי לא אמרוה מעולם ע"כ,

4b. עם שהרי"ף כ' והני מילי היכא דלא צלי לה כלל, אבל דצלי לה חדא זימנא כבר שוייה עליה חובה... ואמר'י נמי טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים... והאידיא נהוג עלמא לשוייה חובה ע"כ וכ"כ כל המפרשים

4c. א"כ חזרה החקירה לדוכתין לפי האמור בדברי הרי"ף שהיה צריך לחזור ג"כ העמידה שבערבית...

5. רמב"ם הל' תפילה ונשיאת כפים ט:ט

בערב כל העם יושבין והוא עומד ואומר והוא רחום כו' ברכו את ה' המבורך וכו' והם עונין ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ומתחיל לפרוס על שמע ואומר קדיש ואחר כך הכל עומדים ומתפללין בלחש, וכשמשלימין אומר קדיש והם נפטרין, ואיננו חוזר להתפלל בקול רם ערבית לפי שאין תפלת ערבית חובה לפיכך לא יברך ברכות לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהם כדי להוציאו ידי חובתו.

ג. להלכה

6. שו"ע או"ח [הלכות ק"ש ותפלה של ערבית] סי' רל"ז

סעיף א' - אין שליח צבור חוזר התפלה בתפלת ערבית...

6a. משנה ברורה (שם, סעיף ק"א) - אין שליח צבור וכו' - שאין תפלת ערבית חובה רק מצוה ולא נתחייב בה אדם שיצטרך הש"ץ להוציאו ידי חובתו [רמב"ם] ואפילו האידיא דקבעוה חובה מ"מ לא אלים מנהגא לשויוה חובה כדי לאטרופי צבורא להחזיר הש"ץ התפלה [ל"ח וא"ר]:

7. כתר שם טוב (שם, הערה ר"ח)

...ראיתי שהב"י שם כ' בשם הרשב"א ואפילו לדברי הגאונים שאמרו שאם התפלל פעם אחת קבלה עליו חובה אם התפלל בקי הוא, ואין ש"ץ מוציאו, ואם אינו בקי, ולא התפלל פטור הוא ועי"ש בב"ח שהשיב בזה ופ"י דברי הרמב"ם כיון דמדינא אינה חובה אלא רשות ולכן לא תקנו מתחלה שיאמר הש"ץ תפלת ערבית אעפ"י שאח"כ נהגו וקבעו חובה מ"מ התקנה במקומה עומדת עכ"ל.

ד. היסטוריה אקדמית

8. Jewish Liturgy: A Comprehensive History By Ismar Elbogen (1993, JTS)

§ 14 *The Evening Service*

...This service cannot be derived from the institutions of the Temple, for the Temple was closed in the evening, and no ceremonies took place at night. But the natural need for a night prayer gave rise to the Evening Service. The biblical authority for it is the phrase "when you lie down" (Deut. 6:7); its time is, in Josephus's words... "when time turns toward sleep." By the beginning of the Common Era, the service had been introduced everywhere; but no public worship was held in the evenings, for this was rather a private night prayer. When public prayer was introduced for the evenings, the service was held at the onset of evening, and for the convenience of the congregation it was combined with the Afternoon Service. It was most rare to wait until night had fully fallen.

(2) The nucleus of the service is the Recitation of the *Shema* with two benedictions before it, as in the Morning Service, and, unlike the Morning Service, with two benedictions after it (*M. Ber. 1:4*).

(6) Unlike the Morning Service, the Evening Service has a fourth passage, השכיבנו, "Make us lie down," which the Talmud calls "a long Redemption" (*B. Ber. 4b*)...

(7) The reason for the introduction of a petition in this unusual place is that this passage was intended as a replacement for the *Amida*. As long as the Evening Service was a true night prayer, there was no room in it for any petition but one for protection through the night; the other petitions served no purpose. But the service was soon shifted to the early evening, and, as in the two other services, the *Amida* was introduced, perhaps after the destruction of the Temple, as a replacement for the *Amida* that was recited in the temple for the "Closing of the Gates" (§34). But the *Amida* of the Evening Service was seen as optional, not obligatory: "The evening prayer has no fixed obligation" (*M. Ber. 4:1*); "The evening service is optional" (*B. Ber. 27b; Y. Ber. 4:1-2, 7d*). Though R. Gamaliel set off a mighty conflict with R. Joshua on this account (ca. 100), the opinion that the *Amida* of the Evening Service is optional prevailed both on that occasion and later, despite continually renewed opposition. It is therefore separated from the prayers that precede it by Kaddish and is not repeated aloud. But for a long time it was not recited in public at all, and a replacement was devised for it.

ה. נשים?

9. ערוך השולחן או"ח ק"ה

נשים ועבדים אע"פ שפטורים מק"ש חייבים בתפלה וכתב הרמב"ם רפ"א הטעם משום דהוי מצות עשה שלא הזמן גרמא כלומר דס"ל דתפלה הוי מצות עשה דאורייתא ומדאורייתא אין לה זמן קבוע ולכן הוי מצות עשה שאין הזמן גרמא ולפיכך אע"ג דרבנן קבעו זמניה תפלה וסמכוה אקרא דערב ובקר וצהריים אשיחה (תהלים נה:י) כמ"ש בר"ס פ"ט מ"מ פשיטא שלא באו להקל על התורה לפטור נשים ועבדים ממצוה...

ו. כונה

10. תוספות יומא פז:

והאמר רב תפלת ערבית רשות - תימה לרב דאמר תפלת ערבית רשות האמר פרק תפלת השחר (ברכות כו.) טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים... תדע כיון דיעקב אבינו תיקנה לא תיקנה לבטלה ועוד כיון דכנגד אברים ופדרים היא שמעלן ומקטירן כל הלילה נהי דלא מעכבי כפרה מ"מ מצוה להקטיר, תפלת ערבית נמי מצוה...